

Володимир Васильович БУГА,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України,
buga-vladimir@mail.ru

УДК 347.9 (477)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Строк підготовки справи до судового розгляду починається судом з дня відкриття провадження у справі незалежно від того, чи призначалось попереднє судове засідання. Системне недотримання вимоги надання доказів особами, які беруть участь у справі, та прийняття їх судом до початку вирішення справи по суті, незважаючи на досягнення мети встановлення істини у справі, є порушенням вимоги своєчасності вчинення процесуальних дій. Для визначення строку отримання відповідачем заочного рішення застосовується правова фікція: у випадку, коли копія заочного рішення вручається відповідачу опосередковано, суд виходить із того, що відповідач отримав відповідну копію. На досягнення своєчасності судового розгляду та реалізацію принципу правової визначеності впливають фактори дотримання як загальних строків, так і строків, встановлених для вчинення окремих процесуальних дій. Для визначення розумного строку розгляду справи необхідно виходити з моменту відкриття провадження у справі до виконання судового рішення державною виконавчою службою, якщо рішення підлягає примусовому виконанню та не було виконано в добровільному порядку.

Ключові слова: забезпечення доказів, забезпечення позову, загальні строки і спеціальні строки, розумний строк, апеляційна скарга, касаційна скарга.

Завданнями цивільного судочинства України є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. З цього приводу необхідно зазначити, що часова характеристика процесуальної форми у цивільному судочинстві обумовлює встановлення для здійснення процесуальних дій відповідних часових меж на всіх стадіях цивільного процесу.

Аналізу цього явища присвячені роботи О. В. Андрійчук, С. С. Бичкової, Ю. В. Білоусова, Н. Л. Бондаренко-Зелінської, В. В. Комарова, В. А. Кройтора, С. Г. Кузьменка, О. В. Рожнова, С. Я. Фурси, М. М. Ясинка та інших учених.

Метою статті є узагальнення існуючого стану наукової розробки та вивчення проблем процесуальних строків на всіх стадіях цивільного судочинства України.

Слід зазначити, що більшість цивільних справ вирішується в порядку позовного провадження. До того, як справа буде відкрита, ЦПК України передбачає можливість вчинення окремих процесуальних дій. У ЦПК України, а саме в ч. 3 ст. 133, встановлюється, що суд може забезпечити докази до того, як заінтересована особа пред'явить позов. Якщо ж заява про забезпечення доказів подається до подання позовної заяви, то в цьому разі заявнику необхідно подати таку позовну заяву протягом трьох днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів [1].

Слід зазначити, що встановлення триденного строку, який, у свою чергу, замінює десятиденний, не є процесуально виправданим, хоч і спрямоване на запобігання зловживанням з боку майбутнього позивача, разом із тим воно не є достатнім для

зібрання всіх доказів, оскільки згідно з Цивільним процесуальним кодексом України, а саме ч. 2 ст. 135, така заява про забезпечення доказів розглядається судом протягом п'яти днів з дня її надходження. ЦПК України встановлює відповідальність за порушення заявником строку для подання позовної заяви.

Складним є питання визначення початкового моменту, з якого починається перебіг процесуального строку розгляду заяви про забезпечення доказів: з моменту реєстрації її канцелярією суду чи з моменту прийняття останньої безпосередньо суддею, який її розглядатиме. Слід також зазначити, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі, повідомляються про розгляд заяви про забезпечення доказів.

У зв'язку з тим, що участь цих осіб у розгляді заяви не визнається обов'язковою, вони згідно з ч. 3 ст. 74 ЦПК України повинні бути повідомлені про час та місце розгляду шляхом направлення їм повістки-повідомлення, врученої завчасно. Таким чином, п'ятиденного строку для розгляду судом заяви про забезпечення доказів із присутністю заінтересованих осіб недостатньо. Цивільний процесуальний кодекс України також встановлює, що така заява, а саме заява про забезпечення доказів, розглядається судом невідкладно за участю заявника, якщо його вимога обґрунтована, а також якщо не можна встановити, до кого може бути згодом пред'явлено позов.

На будь-якій стадії розгляду справи допускається забезпечення позову, якщо невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду (ч. 3 ст. 151 ЦПК України). У такому випадку заяву про забезпечення позову суд, у провадженні якого перебуває справа, розглядає в день її надходження без повідомлення відповідача та інших осіб, які беруть участь у справі. Відтак початковим моментом розгляду заяви про забезпечення позову в цьому випадку є постановлення ухвали про відкриття провадження у справі.

Законодавство, регламентуючи порядок вирішення цивільних справ у позовному провадженні, встановлює загальні строки і спеціальні строки вчинення кожної процесуальної дії. Як зазначається у ЦПК України, а саме в ч. 4 ст. 122, суддя вирішує питання про відкриття або про відмову у відкритті провадження у справі протягом трьох днів з дня надходження заяви до суду або закінчення строку, який був встановлений для усунення недоліків, але цей строк не повинен бути пізніше наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому в ч. 3 ст. 122 ЦПК України, інформації про місце проживання (перебування) фізичної особи. Встановлений законодавством триденний строк є цілком достатнім для вчинення такої процесуальної дії, як вирішення процесуального питання про відкриття провадження або відмову у відкритті провадження у справі, оскільки судом встановлюється виключно відповідність заяви формальним вимогам, встановленим ст.ст. 119, 120 ЦПК України.

Наступною процесуальною дією згідно зі ст. 129 ЦПК України є призначення і проведення протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі попереднього судового засідання. Як свідчить практика, такий строк є цілком достатнім для призначення попереднього судового засідання, і судьями він дотримується. Разом із тим, оскільки таке попереднє судове засідання необхідно провести протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі, суди не завжди встигають повідомити всіх осіб, які беруть участь у справі, або останні не з'являються через незначний строк і незавчасне отримання ними судових повісток.

Щодо вчинення процесуальних дій до попереднього судового засідання особами, які беруть участь у справі, слід зазначити таке. Чинний ЦПК України встановлює, що зустрічна позовна заява має бути пред'явлена відповідачем до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 123 ЦПК України). Вимога щодо подання зустрічного позову до цього строку, на нашу думку, спрямована на уникнення судової тяганини та зловживань зі сторони відповідача, а також для повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи.

Відповідно до ст. 157 ЦПК України справи розглядаються судом протягом розумного строку, але цей строк повинен бути не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а такі справи, як про поновлення на роботі, про стягнення аліментів — одного місяця. Включення строку для повідомлення осіб про розгляд

справи та проведення попереднього судового засідання в загальний строк вирішення спору надає додаткові підстави для його недотримання.

Неможливість з об'єктивних чи суб'єктивних причин вирішити справу у встановлені законом строки обумовлює необхідність їх подовження. У виняткових випадках за клопотанням сторони суд може ухвалою подовжити розгляд справи, з урахуванням особливостей розгляду справи, але не більше як на п'ятнадцять днів. Норма є оціночною і продовження строку здійснюється на розсуд суду. Однак відповідно до даних судової практики такий строк є недостатнім [2; 3]. У зв'язку з цим, суддями не постановлюються ухвали про продовження строків розгляду цивільних справ.

На дотримання процесуального строку, протягом якого суд зобов'язаний вирішити справу, впливають строки, протягом яких повинні бути вчинені окремі процесуальні дії, спеціальні строки. Відповідно до п. 1 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р., строк проведення експертизи встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців, керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) [4].

Невизначеним є початок міжінстанційного строку при ухваленні додаткового рішення. Заява про ухвалення додаткового рішення може бути подана до закінчення строку на виконання рішення. Пропуск зазначеного в законі терміну для подачі заяви про ухвалення додаткового рішення спричиняє відмову в прийнятті заяви, якщо немає підстави для його відновлення. Після розгляду питання в судовому засіданні з повідомленням сторін суд ухвалює додаткове рішення, на яке поширюються загальні правила, що визначають порядок ухвалення і зміст рішення. Разом із тим строк розгляду такої заяви не визначений, у зв'язку із чим контролювати відповідний період неможливо. Отже, суд повинен виходити з вимог розумності.

Регламентація процесуальних строків в апеляційному та касаційному провадженні має свої особливості. Сторона, суб'єктивне право якої порушено та яка вимагає захисту, прагне до того, щоб спір із її участю був вирішений у якомога коротший строк і щоб їй був наданий ефективний захист. Разом із тим ухвалення судом першої інстанції судового рішення не завжди завершує судочинство у справі. Можуть бути подані апеляційна та касаційна скарги або заява про перегляд судового акта за нововиявленими обставинами, і провадження у справі отримає подальший розвиток. Необхідно визначити той строк, після закінчення якого судовий захист буде вважатися закінченим.

Л. О. Терехова зазначає, що з метою визначення строку між ухваленням рішення та відкриттям провадження з перегляду судового рішення використана категорія “міжінстанційні строки” [5, с. 60]. Діючим законодавством передбачені такі міжінстанційні строки: апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення, а якщо особи, які брали участь у справі, не були присутні в судовому засіданні під час проголошення судового рішення, — протягом десяти днів з дня отримання копії рішення (ч. 1 ст. 294 ЦПК України). Рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду.

Поняття “проголошення рішення” відповідно до назви ст. 218 ЦПК України включає в себе як проголошення повного рішення, так і вступної та резолютивної частин.

Ознайомившись із повним текстом рішення, особа може написати апеляційну скаргу, якщо повний текст рішення не проголошувався після закінчення розгляду справи; особи, які беруть участь у справі, мають можливість його отримати ще до закінчення строку на апеляційне оскарження рішення, а отже, й ознайомитися з підставами та мотивами його прийняття і вирішити питання про його оскарження.

Копії судового рішення надсилаються особам, які брали участь у судовому засіданні, але не були присутні в судовому засіданні, протягом двох днів з дня проголошення рішення рекомендованими листом з повідомленням про вручення.

Такий порядок відправлення копії повного тексту рішення гарантує, що в разі його отримання із запізненням особа може подати заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження, оскільки матиме відповідні докази — повідомлення про вручення, що підтверджуватиме цей факт.

Найбільші проблеми щодо процесуальних строків на оскарження виникають при ухваленні заочного рішення. Вся складність полягає в тому, що в ЦПК України початковий момент строку для подання відповідачем заяви про скасування заочного рішення пов'язується із днем вручення йому копії заочного рішення. Коли відповідачеві реально вручена копія і чи вручена взагалі — визначити важко. Крім того, якщо у справі наявна співучасть на боці відповідача, у кожного зі співвідповідачів строк отримання рішення буде різним. На наш погляд, для подолання невизначеності в такому випадку застосовуватиметься правова фікція: це стосується такого випадку, коли копія заочного рішення вручається відповідачу не безпосередньо, суд буде виходити з того, що відповідач отримав відповідну копію, хоча насправді він міг не отримати її особисто.

На перебіг міжінстанційних строків впливає своєчасність передання судами справ до того суду, який за законом переглядає судові рішення. Апеляційні скарги подаються через суд першої інстанції, який ухвалив рішення. На наступний день після закінчення строку для подання апеляційної скарги суд першої інстанції надсилає її разом зі справою до апеляційного суду. Апеляційні скарги, що надійшли після цього, не пізніше наступного робочого дня після їхнього надходження направляються до апеляційного суду (ст. 296 ЦПК України).

Відповідно до ст. 297 ЦПК України після пред'явлення апеляційної скарги ця справа реєструється в апеляційному суді та передається судді-доповідачу не пізніше наступного дня. Питання про відкриття апеляційного провадження суддя-доповідач вирішує протягом трьох днів після надходження справи. Апеляційна скарга залишається без руху, якщо вона не оформлена відповідно до вимог, встановлених ЦПК України, а також у разі несплати суми судового збору. Апеляційна скарга залишається без руху, якщо вона подана після закінчення строків і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або якщо підстави, вказані нею в заяві, визнані неповажними. Особа має право звернутися до апеляційного суду із заявою про поновлення строків або вказати інші підстави для поновлення строку протягом тридцяти днів з моменту отримання ухвали. Суддя-доповідач відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку апеляційного оскарження будуть визнані неповажними. Апеляційний суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження в разі, якщо апеляційна скарга прокурора, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування подана після закінчення одного року з моменту оголошення оскаржуваного судового рішення, незалежно від поважності причини пропуску строку апеляційного оскарження.

Як апеляційна, так і касаційна інстанції в разі пропущення процесуального строку на оскарження можуть поновити цей строк. У цих випадках в особи виникає право на оскарження судових рішень. Поновлення процесуальних строків залежить від розсуду суду, оскільки поважність причин пропуску строку є оціночним поняттям. Щоб усунути або мінімізувати можливий суб'єктивізм під час прийняття відповідних процесуальних рішень, підстави поновлення процесуальних строків повинні бути закріплені в законі.

Процесуальні строки подання касаційної скарги, порядок і послідовність дій під час розгляду справи в суді касаційної інстанції визначені в главі 2 розділу V ЦПК України. Касаційна скарга може бути подана протягом 20-ти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду (ч. 1 ст. 325 ЦПК України). Рішення або ухвала апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення (ст. 319 ЦПК України). Вважаємо, що 20-денного строку цілком достатньо для касаційного оскарження судового рішення першої інстанції та/або апеляційної інстанції, оскільки касаційний суд є третьою інстанцією, до якої звертається особа з метою захисту свого порушеного, невизнаного, оспорюваного права, свободи чи інтересу

шляхом перегляду судового рішення на предмет законності, а тому не потребує великої кількості часу для підготовки касаційної скарги.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції, де вона реєструється в порядку, встановленому ЦПК України, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу (ст. 327 ЦПК України). Одержавши касаційну скаргу, суддя-доповідач вирішує питання про відкриття касаційного провадження протягом трьох днів, про що постановляє відповідну ухвалу, витребує справу, надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу.

Після отримання справи суддя-доповідач готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції, а також з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі, протягом десяти днів, відповідно до ст. 331 ЦПК України. Упродовж п'яти днів після складання доповіді суддею-доповідачем колегією має бути проведений попередній розгляд справи, на якому фактично вирішується доля касаційної скарги і питання про призначення справи до розгляду. Строк призначення справи до розгляду і вирішення її судом касаційної інстанції ЦПК України не врегульований. У цілому касаційна скарга на рішення, передбачені п. 1 ч. 1 ст. 324 ЦПК України, має бути розглянута протягом одного місяця, а на ухвали, передбачені п. 2 ч. 1 ст. 324 ЦПК України, — протягом 15-ти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі.

Розумний строк вирішення справи включає, як зазначалось, і остаточне виконання судового рішення. Законодавець встановлює чіткі строки для здійснення дій учасниками виконавчого провадження, судом, а також строки, протягом яких державним виконавцем повинні бути проведені виконавчі дії, передбачені законом для того чи іншого виконавчого документа.

Отже, на підставі викладеного, можна зробити наступні висновки:

1. Практично складним є дотримання п'ятиденного строку щодо розгляду судом заяви про забезпечення доказів із присутністю заінтересованих осіб: суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову, подану до подання позовної заяви, може вимагати від заявника надати додаткові документи та інші докази, що підтверджують необхідність забезпечення позову. Тому п'ятиденний строк щодо розгляду судом заяви про забезпечення доказів із присутністю заінтересованих осіб строк не є достатнім для належного розгляду заяви і вирішення процесуального питання та надання документів.

2. Незалежно від того, чи призначалось попереднє судове засідання, строк підготовки справи до судового розгляду починається судом з дня відкриття провадження у справі. Порухенням вимоги своєчасності вчинення процесуальних дій є системне недотримання вимоги надання доказів особами, які беруть участь у справі, та прийняття їх судом до початку вирішення справи по суті, незважаючи на досягнення мети встановлення істини у справі. Правова фікція застосовується для визначення строку отримання відповідачем заочного рішення. Коли копія заочного рішення вручається відповідачу опосередковано, суд виходить із того, що відповідач отримав відповідну копію.

3. На реалізацію принципу правової визначеності та на досягнення своєчасності судового розгляду впливають фактори дотримання як загальних строків, так і строків, встановлених для вчинення окремих процесуальних дій. Для визначення розумного строку розгляду справи необхідно виходити з моменту відкриття провадження у справі до виконання судового рішення державною виконавчою службою, якщо рішення підлягає примусовому виконанню та не було виконано в добровільному порядку.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Текст] // ВВР. — 2004. — №№ 40–42. — Ст. 492.
2. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 01.06.2011 р. у справі № 22ц-828/2011 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18817854>.
3. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 11.01.2011 р. у справі № 22ц 309/2011 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18816112>.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [Текст] // ОВУ. — 1998. — № 46. — Ст. 172.
5. Терехова, Л. А. Межинстанционные периоды в гражданском процессе и их фиксация [Текст] / Л. А. Терехова // Российская юстиция. — 2008. — № 10. — С. 60–62.

Надійшла до редакції 01.12.2014

Буга В. В. Процессуальные сроки на разных стадиях гражданского судопроизводства

Срок подготовки дела к судебному разбирательству начинается судом со дня открытия производства по делу независимо от того, назначалось ли предварительное судебное заседание. Системное несоблюдение требования предоставления доказательств лицами, участвующими в деле, и принятие их судом до начала решения дела по существу, несмотря на достижение цели установления истины по делу, является нарушением требования своевременности совершения процессуальных действий. Для определения срока получения ответчиком заочного решения применяется правовая фикция: в случае, когда копия заочного решения вручается ответчику не напрямую, суд исходит из того, что ответчик получил соответствующую копию. На достижение своевременности судебного рассмотрения и реализации принципа правовой определенности влияют факторы соблюдения как общих сроков, так и сроков, установленных для совершения отдельных процессуальных действий. Для определения разумного срока рассмотрения дела необходимо исходить от момента открытия производства по делу до исполнения судебного решения государственной исполнительной службой, если решение подлежит принудительному исполнению и не было выполнено в добровольном порядке.

Ключевые слова: обеспечение доказательств, обеспечение иска, общие сроки и специальные сроки, разумный срок, апелляционная жалоба, кассационная жалоба.

Buga, V. V. Procedural Terms at Various Stages of Civil Proceedings

Term for preparation the case for trial court begins with the opening of the proceedings, regardless of whether preliminary hearing was destined. System failure to provide evidence of persons involved in the case, and the decision by the court prior to the resolution of the case on the merits, despite the goal of establishing the truth in the case, is a violation of the requirements of timeliness commission proceedings. To determine the period of receipt by the defendant in absentia decision applies legal fiction: if a copy is given to the defendant in absentia decision not directly obtained from the court that the defendant has received the appropriate copy. To achieve timely judicial review and implementation of the principle of legal certainty factors affecting compliance as the general terms and timeframe for the execution of certain legal proceedings. To determine a reasonable time of the case should proceed with the opening of proceedings to enforce a judgment state executive service, if the decision is enforceable and has not been implemented on a voluntary basis.

Keywords: providing evidence to ensure the claim, the general terms and specific terms, a reasonable time, appeal, appeal in cassation.

